

Verdens patenter blir strengere

Av jurist og forsker Morten Walløe Tvedt
Fridtjof Nansens Institutt, mwt@fni.no

Kronikken i KK torsdag 14. april har overskriften *Det store røveriet* av leder i Changemaker Ingrid Stolpestad. Fokus er på TRIPS-avtalen som er del av WTO. Det er god grunn til å bekymre seg for konsekvensene avtalen har for samfunnsforholdene i fattige land. Men Changemaker fokuserer her på gammelt nytt og på en arena hvor det trolig ikke kommer noen politiske endringer. Jovisst skal det være WTO-ministtermøte i Hong Kong i desember, men dette er ikke en arena hvor det kan oppnås endringer av TRIPS-avtalen.

På møtet: “Patenter – Drivkraft for innovasjon eller tvangstrøye for fattige land?” under Trondhjem Social Forum 9. april uttrykte direktøren i Patentstyret Jørgen Smith at han personlig var for et patent-moratorium for de fattigste landene. Hans begrunnelse var at landene skulle kunne benytte strategien om å kopiere teknologi for å fremme utvikling. Smith belyste problemet med et eksempel som handlet om en øyemedisin som ble patentert i alle afrikanske land – men hvor selskapet som eide patentet bare solgte medisinen i landene hvor kjøpekraften var størst. I landene hvor behovet var størst, gjorde patentet det ulovlig for andre enn patenteieren å selge eller importere medisinen. De fattigste landene gikk derfor glipp av medisinen. Interessant nok er ikke Norge eller det norske Patentstyret noen pådriver for noe slikt moratorium til tross for at en av landets mest erfarene patentjurister, direktøren i Patentstyret, personlig mener det er en bedre løsning for de fattigste landene. Sjansen for et slikt moratorium eller for at TRIPS-avtalen blir vesentlig endret er svinnende liten. TRIPS-avtalen får dermed for stor politisk oppmerksomhet sammenlignet med hvor stor sjanse det er for å oppnå noen endringer der.

Samtidig med at den politiske oppmerksomheten er rettet mot TRIPS; så foregår det nye forhandlinger i WIPO. WIPO er Verdens immaterialrettsorganisasjon med det formål å harmonisere patentretten. Her forhandles en ny avtale om patenter. Den såkalte *Substantive Patent Law Treaty* tar sikte på å skape ensartet patentpraksis i alle (ca. 180) medlemsland til WIPO. Avtaleutkastet vil begrense og tildels fjerne den frihet og fleksibilitet som TRIPS-avtalen holder åpen. I så måte er denne forhandlingen kanskje det aller beste eksempelet på en såkalt TRIPS-pluss avtale (omtalt i KK 14. april s. 8), siden den går mye lengre enn det TRIPS-avtalen krever.

Fridtjof Nansens Institutt på Polhøgda, hvor biologisk mangfold og patenter er et spesielt felt, har gjort en analyse av dette avtaleutkastet opp mot Public Domain – den felles basen av genressurser i verden. Konklusjonene fra denne analysen er at avtaleutkastet som ligger på bordet, vil kunne begrense mulighetene for å lage effektive mekanismer for åpen utveksling av plantegener til jordbruksformål. Utkastet til den nye WIPO-avtalen har regler som gjør det mulig at plantegenetisk materiale som var ment å skulle utveksles fritt mellom land under FAOs Plantetraktat, kan komme inn under patentbeskyttelse. Dette kan sette den frie utvekslingen av plantegener i fare.

Et forslag i WIPO er at unntaket i TRIPS-avtalen om at land kan velge å ikke gi patenter på planter eller dyr skal endres. Dette unntaket er borte fra avtaleutkastet. De paragrafene som regulerer spørsmålet er ikke offentlige. Trolig går avtaleutkastet lengre enn TRIPS-avtalen i retning av å etablere patenter til levende organismer. Avtaleutkastet innebærer altså også en strengere regel enn det EUs patentdirektiv gjør.

Avtaleutkastet definerer det som skal regnes for kjent – og dermed ikke patenterbart. Forslaget til denne definisjonen er snever. Dette betyr at patentsystemet kan bli mer åpent for at kunnskap som allerede er kjent, men ikke beskrevet på den teknisk anerkjente måten, kan bli patentert. Dette er et særlig problem for land der kunnskapen er av mer uformell art sammenlignet med vår vestlige tradisjon om publisering i internasjonale tidsskrifter. Disse forhandlingene får imidlertid liten politisk oppmerksomhet. Fra Norge deltar det kun representanter fra Patentstyret – og ingen fra departementene. Dette gjør at kun et snevert utvalg av interesser tas med til forhandlingsbordet.

Det er politisk uenighet om avtalen i WIPO. Dette kom til uttrykk på WIPOs generalforsamling i september 2004, hvor et forslag fra USA og Japan om å forhandle avtaleutkastet i bolker ble avvist av utviklingslandene. Deres argument var at temaene henger så nøye sammen at de må forhandles i sammenheng. Norge støttet forslaget om å dele forhandlingene, men åpnet for noen av temaene utviklingslandene krever inntatt.

På et lukket møte i Casablanca tidligere i år ble forslaget om å dele forhandlingene gjentatt. Her deltok G-8 (dog uten Kanada, men med Sveits i stedet) samt 7 land som det er vanlig å kalle utviklingsland: Brasil, Chile, Kina, India, Mexico, Malaysia og Marokko. Ingen såkalte Least Developed Countries (LDC) deltok. Blant disse utviklingslandene er i allefall Chile, Mexico og Marokko allerede bundet av bilaterale handelsavtaler (TRIPS-pluss avtaler) om strengere patentbeskyttelse enn TRIPS-avtalen. Bare Brasil protesterte mot anbefalingen.

Her kommer samspillet mellom multilaterale forhandlinger i WIPO og TRIPS-pluss avtaler frem: Utviklingsland som allerede har forpliktet seg til strengere patentlover enn TRIPS gjennom bilaterale TRIPS-pluss avtaler, kan lettere gå med på en politisk utvikling i retning av full harmonisering. Når stadig flere fattige land blir forpliktet av TRIPS-pluss avtaler kan vi tenke oss at argumentene mot avtalen avtar. Dermed kan de såkalte TRIPS-pluss avtalene gjøre det lettere å få til atter en ny harmoniseringsavtale på tvers av interessene til de fattige landene. Bilaterale forhandlinger (TRIPS-pluss) og WIPO er derfor de viktigste patentpolitiske arenaene nå, ikke i like stor grad TRIPS eller WTO.

*Kronikken baserer seg på boken **Power of Patents** som handler om hvem som har makten over patentene og som kommer i løpet av 2005.*